

Міністерство освіти і науки України

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Кафедра педагогіки і психології

ІРИНА ЛЕЩЕНКО

ПЕДАГОГІКА, ПЕДМАЙСТЕРНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Черкаси 2026

УДК 378.091.3-021.464-057.87:376 (072)

Рецензенти: Гнезділова К.М. - доктор педагогічних наук, професорка кафедри початкової і спеціальної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
Черкашина Т.В. – професор кафедри психологічної та економічної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук

*Рекомендовано до друку засіданням кафедри педагогіки і психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 1 від 26.08.2026 р.)*

Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з навчальної дисципліни «Педагогіка, педмайстерність та інклюзивна освіта» спеціальності 014 Середня освіта / уклад.: Лещенко І.Т., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра педагогіки і психології: Черкаси, ЧНУ, 2026 р., --с.

Методичні рекомендації укладено відповідно до робочої програми з дисципліни «Педагогіка, педмайстерність та інклюзивна освіта» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, спеціальності 014 Середня освіта. У рекомендаціях висвітлені основні завдання щодо самостійної роботи, індивідуального навчально-дослідного завдання, підсумкового контролю, поданий термінологічний словник та список рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	4
II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ.....	14
III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ....	17
IV. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	18
V. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	23

Передмова

Сучасна трансформація вищої освіти вимагає нових підходів до організації самостійної та аудиторної роботи студентів. Тривалий час вітчизняна вища школа функціонує за кредитно-модульною системою навчання, яка передбачає значне збільшення частки самостійної роботи студентів. Враховуючи таку тенденцію, розроблення методичних рекомендацій до виконання самостійної роботи з дисципліни «Педагогіка, педагогічна майстерність та інклюзивна освіта», що є базовою у системі підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі, є актуальним і своєчасним. Вони спрямовані на формування у майбутніх фахівців навичок самоосвіти, критичного мислення та дослідницької компетентності, що є базою для вивчення педагогічних дисциплін.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти – один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Метою самостійної роботи є стимулювання мотивації навчання у ЗВО, закріплення, розширення та поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, вмінь та навичок, а також самостійне вивчення та засвоєння нового матеріалу під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі, формування вмінь і навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності, розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів, бажання займатися самоосвітою, саморозвитком, самовихованням.

Завданнями СРС можуть бути засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація набутих знань, їхнє застосування, розв'язання практичних завдань та виконання творчих робіт. Самостійна робота дає можливість студенту працювати у комфортних умовах, обираючи оптимальний темп роботи та умови її виконання.

Організація самостійної роботи студентів з навчального предмета має здійснюватися з дотриманням низки вимог, зокрема таких: обґрунтування необхідності завдань у цілому й конкретного завдання зокрема, що вимагає виявлення та стимулювання позитивних мотивів діяльності студентів; відкритість та загальна оглядовість завдань. Студенти повинні знати зміст завдання, проаналізувати правильність та корисність виконаної роботи, коректність оцінювання; надання методичних рекомендацій щодо виконання роботи. Індивідуалізація самостійної роботи сприяє самореалізації студента, розкриваючи в нього такі грані особистості, які допомагають професійному розвитку, забезпечують оптимальний порядок навчально-пізнавальної діяльності студентів. Отже, самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного супроводу (обсяг завдань, типи завдань, методичні рекомендації щодо їхнього виконання, аналіз передбачуваних труднощів, облік, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу. Важливим під час самостійної роботи студента мають його спрямованість, психологічна готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання. Для реалізації самостійної роботи в процесі вивчення навчального предмета студенти виконують комплекс завдань різних типів відповідних рівнів складності.

Для самостійної роботи пропонуються завдання, покликані розширювати, поглиблювати, закріплювати базові знання, отримані під час лекційних та практичних занять. Для контролю знань студентів використовуються: усні відповіді на теоретичні питання; письмові роботи чи комп'ютерне тестування. Виконання самостійних завдань є

обов'язковою умовою допуску до підсумкової контрольної роботи. Матеріали самостійних завдань студент має прикріпити у гул-клас з навчальної дисципліни у чітко визначений часовий термін.

Для належної підготовки фахівця вивчення будь-якої дисципліни лише за допомогою конспекту лекцій та навчальних посібників, підручників є недостатнім. Тому здобувачам вищої освіти необхідно опрацювати першоджерела, наукову і спеціальну літературу. Її перелік наводиться у навчально-методичному комплексі навчальної дисципліни. Активне і раціональне використання засобів технічного забезпечення і новітніх технологій сприятиме ефективній підготовці до навчальних занять, розширенню і поглибленню знань здобувача вищої освіти.

Самостійна робота студентів оцінюється в межах комплексної оцінки знань, виходячи із видів роботи та критеріїв оцінювання з урахуванням особливостей навчальної дисципліни, обсягу годин, передбаченими навчальним планом. Самостійна робота здобувачів вищої освіти, яка передбачена в темі поряд з аудиторною, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Критеріями оцінювання можуть бути: в усних відповідях: повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки; у виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки та інших технічних засобів.

I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	назва теми	кількість годин
1.	Тема 1-2. Екскурс в історію педагогіки: становлення зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки (4 год.) 1. Володіти поняттями: історія педагогіки, джерела вивчення історії педагогіки, знати імена корифеїв педагогічної думки різних періодів. 2. Ознайомитися і проаналізувати навчальний посібник Мосіященко В.А., Задорожна Л.В., Курок О.І. Історія педагогіки України в особах: навч. Посібник. Київ, 2025. 135 с.	7
2	Тема 3. Предмет і завдання педагогіки як науки (2 год.) 1. Володіти термінами: педагогіка, навчання, виховання, освіта, предмет педагогіки, методи педагогічних досліджень. 2. Проаналізувати класифікацію методів педагогічних досліджень, скласти таблицю	4
3.	Тема 4. Наукові засади організації процесу навчальної діяльності. Зміст освіти в сучасній школі (2 год.) 1. Орієнтуватися у таких термінах: дидактика, зміст освіти, мотиви навчання, функції навчання, типи загальноосвітніх закладів. 2. Ознайомитися й проаналізувати нормативні документи, що регламентують зміст освіти в школі: Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Навчальний план, Навчальна програма	4
4.	Тема 5. Закономірності, принципи та методи навчання (2 год.) 1. Розрізняти такі поняття: закономірності навчання, принципи навчання, методи, прийоми і засоби навчання. 2. Ознайомитися із різними класифікаціями методів навчання та підготуватися до їх обговорення та аналізу	4

5.	Тема 6. Урок як основна форма навчання. Контроль та оцінювання знань (2 год.) 1. Володіти поняттями: форми організації навчання, урок як основна форма навчання, типи уроків, позаурочні форми навчання, контроль та оцінювання знань. 2. Проаналізувати посібник: Пометун, О.І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / за ред. О. І. Пометун. К.: «А.С.К.», 2005. 92 с.	6
6	Тема 7. Сутність та особливості виховання як складової процесу формування особистості (2 год.) 1. Розуміти й уміти пояснити такі поняття: виховання, самовиховання, перевиховання, закономірності виховання, принципи виховання. 2. Ознайомитися й проаналізувати класифікації методів виховання різних авторів	4
7.	Тема 8-9. Всебічний гармонійний розвиток особистості (4 год.) 1. Уміти трактувати такі поняття: всебічний гармонійний розвиток особистості, морального виховання, фізичне виховання, розумове виховання, трудове виховання, естетичне виховання. 2. Проаналізувати публікацію: Котлова Людмила, Шикирава Наталія Моральні цінності сучасної молоді в системі ціннісних орієнтацій / «Гармонізація розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах»: збірник наукових статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернетконференції, 22-23квітня 2021, м. Переяслав / [за заг. ред. В.А. Вінс, Н.О. Бочаріної]. Переяслав: Домбровська Я. М., 345 с.	7
8.	Тема 10. Педагогічна майстерність педагога як складова педкультури (2 год.) 1. Володіти поняттями: педагогічна культура, педагогічна майстерність, педагогічна техніка, педагогічні здібності, творчість як вища форма самореалізації особистості. 2. Прочитати й проаналізувати статтю Лещенко І., Сіпко Л., (2025). Педагогічна майстерність як складова професійної підготовки студентів спеціальності 014 (Середня освіта). Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки, 1, 165-171. DOI: https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-1	4
9.	Тема 11. Місце педагогічної майстерності у розв'язанні конфліктних ситуацій (2 год.) 1. Оволодіти поняттями: конфлікт, структура конфлікту, динаміка конфлікту. функції конфліктів, переговори як метод розв'язання конфліктів.	6

	2. Прочитати й підготуватися до обговорення: Зязюн І.А. Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії у педагогічному спілкуванні. Розділ 8, С. 129-146. / Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф., Мирошник О.Г. Педагогічна майстерність: підручник // Академія педагогічної майстерності / Іван Андрійович Зязюн (ред.). – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.	
10.	Тема 12. Загальні засади інклюзивної педагогіки. Законодавчо-правові аспекти інклюзивної освіти (2 год.) 1. Оперувати такими поняттями: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти, міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти, нормативно-законодавча база України з питань інклюзивної освіти. 2. Ознайомитися з нормативними документами й підготуватися до їх обговорення: а) Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 б) Комітет з прав осіб з особливими освітніми потребами ООН: Зауваження загального порядку №4 (2016). Поширення: Загальне. 2 вересня 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.soippo.edu.ua/images/Мобільна_сторінка/Інклюзивна_освіта/Нормативноправове_забезпечення/Конвенція_ООН_про_права_осіб_з_інвалідністю_2016 в) Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174 г) Концепція розвитку інклюзивної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2010 № 912 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya д) Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15 серпня 2011 року № 872 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-384736-12#Text	6
11.	Тема 13. Особливості розвитку учня та соціально-педагогічна діяльність учителя в умовах інклюзивної освіти (2 год.) 1. Володіти поняттями: закономірності розвитку особистості, поняття «норма» і «відхилення» у розвитку дитини, соціально-педагогічна діяльність та її закономірності, функції та напрями в інклюзивному класі. 2. Опрацювати Інструктивно-методичний лист МОН молоді і спорту №1/9-384 dsl 18/05/2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakononline.ua/documents/show/122810_122810#google_vignette	4
12	Тема 14. Особливості роботи асистента вчителя в інклюзивному	4

	процесі (2 год.) 1. Розуміти й уміти пояснити поняття: посадові обов'язки асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інтегрованим та інклюзивним навчанням, функції та завдання асистента вчителя в інклюзивному класі, індивідуалізація та диференціація в інклюзивному класі, соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами. 2. Ознайомитися й опрацювати Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.2012 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» » [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text	
--	--	--

Оцінювання виконання практичного завдання

оцінка	критерії оцінювання навчальних досягнень
5	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обгрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації.
3	Оцінюється робота студента, який достатньо володіє навчальним матеріалом, обгрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.
2	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє знання окремих положень. Відчуває труднощі у процесі аналізу, обгрунтування та аргументації, допускає неточності та помилки
1	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді
0	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

Критерії оцінювання завдань самостійної роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	Здобувач вищої освіти виконав усі завдання самостійної роботи, передбачені планом практичного заняття; форма здачі завдань повністю відповідає вимогам; результати самостійної роботи презентує вичерпно та впевнено, дає аргументовані та переконливі відповіді на уточнюючі запитання; в усному та писемному мовленні дотримується стилістичних, орфографічних та

	пунктуаційних правил.
2	Здобувач вищої освіти виконав усі завдання самостійної роботи, передбачені планом практичного заняття; проте форма здачі завдань лише частково відповідає вимогам; результати самостійної роботи презентує досить переконливо, проте відповіді на уточнюючі запитання невпевнені; в усному та писемному мовленні допущено стилістичні, орфографічні та пунктуаційні огріхи.
1	Здобувач вищої освіти виконав не всі завдання самостійної роботи, передбачені планом практичного заняття; форма здачі завдань не відповідає вимогам; результати самостійної роботи презентує з труднощами, не може дати відповідь на уточнюючі запитання; в усному та писемному мовленні допускаються стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки.
0	Здобувач не виконав завдання самостійної роботи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 1-2

Тема: Становлення зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки (4 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Розвиток зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки: підготувати доповідь на одну з рекомендованих тем (список додається) та запрезентувати її на занятті. Обговорення доповіді.

Рекомендована тематика рефератів:

ЗАРУБІЖНА ПЕДАГОГІКА

1. Погляди на предмет виховання у філософських трактатах філософів Давньої Греції та Риму (Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон, Цицерон, Сенека, Квінтіліан)
2. Пошуки оптимальної програми навчання та виховання особистості в епоху Відродження. Роль природничих наук. Гуманістичний напрям педагогіки. Критика догматичного та схоластичного навчання. Педагогічні погляди гуманістів епохи Відродження: Вітторіно де Фельтре, Франсуа Рабле, Томас Мор, Еразм Роттердамський.
3. Середньовічні університети Західної Європи
4. Рух Просвіти у країнах Західної Європи. Виокремлення педагогіки у самостійну галузь наукового знання. Педагогічна концепція Коменського як органічна частина його плану перебудови людського суспільства. “Велика дидактика” як підсумок попереднього розвитку світової теорії та практики навчання та виховання
5. Педагогічна концепція Д.Локка. Мета та завдання виховання. Виховання та навчання джентельмена. Зміст та методи виховання. Погляди Д.Локка на роль фізичної праці. Проект організації шкіл для дітей трудівників
6. Концепція природного загальнолюдського виховання Ж.-Ж. Руссо. Педагогічний роман “Еміль, або про виховання”. Періодизація життя дитини. Теорія вільного виховання. Принцип природовідповідності. Особливості виховання та навчання у кожному віковий період розвитку

7. І.Г.Песталоцці – засновник народної школи. Ідея розвиваючого навчання. Теорія елементарної освіти. Внесок Песталоцці у розробку дидактики та методики початкової освіти. Навчання та праця у педагогічному досвіді Песталоцці

8. Ф.В.А.Дістервег та його дидактичне вчення. Увага до проблем народної школи. Праця Дістервега “Настанови до освіти німецьких вчителів”. Принципи природовідповідності та культуровідповідності. Розробка проблем розвиваючого навчання. Принципи та правила навчання. Вимоги до вчителя та його підготовки

ВІТЧИЗНЯНА ПЕДАГОГІКА

9. Прийняття християнства на Русі, поширення освіти. Основні педагогічні пам’ятки Київської Русі: «Ізборник Святослава», «Повчання Володимира Мономаха дітям». «Слово про полк Ігорів», «Моління Д.Заточника», «Слово про закон і благодать» Іларіона, їх освітньо-виховне значення

10. Історія розвитку перших жіночих навчальних закладів в Україні

11. Розвиток наукової педагогіки в епоху Українського Відродження (16 –поч. 18 ст.). Педагогічні погляди Гізеля, Герасима і Мелетія Смотрицького, С.Полоцького, І.Вишенського, Ф.Прокоповича, К.Ставровецького, П.Бериндита ін.

12. Князь Костянтин Острозький та виникнення Острозької академії - першого ВНЗ у східнослов’янському світі (1576 р.)

13. Внесок Галшки Гулевичівни у створення Києво-Могилянської колегії (1632 р). Постать Петра Могили як першого ректора Києво-Могилянської колегії, у розбудові вітчизняної вищої школи

14. Внесок українського філософа Григорія Сковороди у розбудову вітчизняної освіти

15. Погляди Тараса Шевченка на народну школу. Вимоги до особи педагога. Роль сімейного виховання у формуванні особистості дитини

16. Внесок Миколи Костомарова, Михайла Драгоманова, Бориса Грінченка у розвиток національної школи. Боротьба за національну систему освіти та виховання. Роль рідної мови у навчально-виховному процесі

17. Педагогічна діяльність К.Д. Ушинського. Розробка принципу народності виховання. “Про народність у громадському вихованні”. “Рідне слово”. Педагогіка як наука і мистецтво виховання. Освітнє і виховне значення праці в житті людини (“Праця в її психічному і виховному значенні”). Ідеї К.Д.Ушинського і відродження національної школи

18. Софія Русова як організатор освіти, фундатор жіночого руху на Україні. Критика школи та шкільних порядків. Проблеми дошкільного виховання у творах Софії Русової та

Григорія Ващенко про національне виховання української молоді Концепція системи національного виховання (“Виховний ідеал”)

19. Педагогічна діяльність та педагогічні ідеї А.С. Макаренка. Теорія формування учнівського колективу, основні поєднання навчання із трудовим вихованням, продуктивною працею учнів. Формування педагогічної майстерності вчителя (“Педагогіка індивідуальної дії”, “Деякі висновки з мого педагогічного досвіду”). Проблеми сімейного виховання (“Книга для батьків”)

20. Продовження ідей гуманістичної педагогіки у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Народна педагогіка - основа творчої спадщини педагога. Система виховної роботи Павлівської середньої школи. Проблеми виховання патріота, громадянина України. Роль рідної мови у навчанні, вихованні і розвитку дітей. Шляхи виховання творчої особистості. В.Сухомлинський про єдність родинного і шкільного виховання («Батьківська педагогіка», «Сто порад учителеві», «Серце віддаю дітям»)

21. Гуманно-особистісна технологія Ш.О. Амонашвілі

22. Народний учитель Олександр Захаренко про співробітництво сім’ї та школи у формуванні особистості дитини

23. Авторська школа М. Гузика: ідея адаптації основних освітніх чинників до індивідуальних особливостей учня

24. Авторська школа Ігоря Колесникова: особливості інноваційних програм з математики та інших точних наук.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ДИДАКТИКА ТА ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 3-4

Тема: Предмет педагогіки як науки. Зміст освіти в сучасній школі (4 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Зверніться до творчої спадщини відомих педагогів минулого (А.Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервега, К. Ушинського, М. Пирогова та ін.) й занотуйте їхні міркування про значення педагогічної науки у розв’язанні виховних завдань (3-4 цитати).
2. Випишіть з педагогічної енциклопедії анатомо-фізіологічні та соціально-психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного, підліткового та юнацького віку.
3. Опрацювати зміст державної національної програми „Освіта” з погляду реформування змісту освіти в Україні. Занотувати в зошиті основні освітні, виховні та розвивальні функції предмету, відповідно до спеціалізації.

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 5

Тема: Форми організації навчання (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Зверніться до книги Я.А. Коменського «Велика дидактика» та занотуйте рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу на уроці. Проаналізуйте, які з них заслуговують на увагу в сучасній школі.
2. Випишіть думки В.О. Сухомлинського про роль і місце уроку у формуванні особистості учнів та вимоги до уроку (Див. предметний покажчик у 5-му томі «Урок шкільний»).

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 6-7

Тема: Виховання як складова формування особистості (4 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Використовуючи твори вітчизняних педагогів (В.О. Сухомлинський, О.А. Захаренко та ін..) випишіть думки педагогів (3-4) про місце і роль методів виховання у формуванні особистості.
2. Переглянути фільм «Учитель і чудовиська» й визначити принципи, методи і засоби виховання, які застосовував у роботі з учнівською молоддю головний герой фільму – містер Кларк.

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 8

Тема: Шляхи удосконалення змісту педагогічної освіти як сучасної проблеми національної школи (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

Підготувати доповідь на одну з рекомендованих тем та презентувати її на занятті. Обговорення доповіді.

1. Особистісно зорієнтоване навчання школярів на уроках фізико-математичного (історичного, філологічного) циклу.
2. Реалізація інтерактивних технологій навчання на уроках фізики, математики і фізики, історії, української мови та літератури.
3. Розвиток мислення учнів під час вивчення предметів фізико-математичного (історичного, філологічного) циклу.
4. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення точних предметів, предметів історичного або філологічного напрямку.
5. Виховний потенціал уроку математики (історії, української мови та літератури).

*примітка:*напрямок обрати, відповідно до спеціалізації.

УВАГА: тема «Всебічний гармонійний розвиток особистості та її складові» студіюватимуться через проведення уроку з обраної теми.

ІНСТРУКТАЖ ДО ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ З ТЕМ ВГРО:

Поділити кількість студентів групи на 5 підгруп. Саме 5 презентацій (проектів) відбудеться в аудиторії. Теми оберіть і закріпіть за підгрупами. Уроки проводитимете у такій послідовності, як прописані теми. Орієнтовні питання можете використати з лекцій до цих тем або обрати у власний (довільний) спосіб.

Презентація має складатися із теоретичної частини, під час якої максимально активно підтримувати живий діалог (обговорення, постановка питань, приклади із життєвого досвіду...) із слухачами-студентами, так і практичної (прикладної) частини: різноманітні творчі завдання, тести, малюнки, портрети, схеми, загадки, цікаві факти з теми, що обговорюється, фрагменти фільмів, мультфільмів, науково-популярних передач,

музики тощо, що максимально дасть можливість тримати увагу студентів під час презентації.

Ті, хто готує урок-презентацію, ретельно продумують й реалізують сценарій проекту, а ті, хто слухає, готуються до практичного заняття згідно питань, які передбачає конкретне практичне заняття.

Тривалість уроку - 45 хвилин; по закінченню відбудеться аналіз і обговорення за такою орієнтованою схемою:

1. Організаційний момент: налаштування на робочу атмосферу.
2. Чи оголошено тему (із написанням на дошці) й озвучено мету уроку (усно).
3. Наскільки доречно, цікаво й пізнавально дібрано теоретичний матеріал модераторами уроку. Чи мав місце діалог, зацікавленість з боку слухачів під час обговорення.
4. Наскільки різноманітними і коректними були пропоновані завдання практичного сегменту.
5. Педагогічна техніка модераторів: наскільки були впевненими, розкутими, чи спостерігалось хвилювання, наскільки глибоко володіли темою розмови; поведінка, зовнішній вигляд, жести, рухи, темп, тембр, гучність голосу тощо.
6. Які позитивні, схвальні моменти уроку запам'яталися – озвучити й проаналізувати. Назвіть недоречні аспекти у проведенні уроку й необхідність їх усунення у подальшому.
7. Наскільки ефективним було завершення уроку, підведення підсумків й оцінювання активності і знань слухачів.

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 9

Тема: Всебічний гармонійний розвиток особистості. Проблеми морального виховання та шляхи їх розв'язання на сучасному етапі (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Із Концепції національного виховання виписати міркування щодо змісту морального виховання.
2. Підготувати й запрезентувати урок з теми «Моральне виховання».

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 10

Тема: Всебічний гармонійний розвиток особистості. Шляхи реалізації завдань розумового виховання (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Опрацювати першоджерело щодо напрямів діяльності учителя з формування культури розумової праці молодших школярів (О.В. Сухомлинський „Серце віддаю дітям”).
2. Підготувати й запрезентувати урок з теми «Розумне виховання».

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 11

Тема: Всебічний гармонійний розвиток особистості. Особливості фізичного виховання та культури формування здорового способу життя (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Виписати із збірника прислів'я і приказки щодо ставлення народу до здоров'я людини.
2. Підготувати й запрезентувати урок з теми «Фізичне виховання».

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 12

Тема: Всебічний гармонійний розвиток особистості. Трудове виховання і професійна орієнтація в школі (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Опрацювати першоджерело: К. Д. Ушинський „Праця в її психічному і виховному значенні” та А.С. Макаренка „Лекції про виховання дітей” щодо місця і ролі праці у соціальному становленні особистості.
2. Підготувати й запрезентувати урок з теми «Трудове виховання».

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 13

Тема: Всебічний гармонійний розвиток особистості. Способи формування естетичної культури, смаків, ідеалу засобами естетичного виховання (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Написати твір-мініатюру на тему „Система естетичного виховання у школі моєї мрії”.
2. Підготувати й запрезентувати урок з теми «Естетичне виховання».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ П р а к т и ч н е з а н я т т я № 14

Тема: Педагогічна майстерність педагога (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Ознайомитися й проаналізувати статтю:
Лещенко І., Сінко Л., (2025). Педагогічна майстерність як складова професійної підготовки студентів спеціальності 014 (Середня освіта). Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки, 1, 165-171. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-1>

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 15

Тема: Інклюзивна освіта та її правове забезпечення (2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. *Опрацювати нормативно- правову базу інклюзивної освіти:*

- Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років.
- Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні (від 01.10.2010р.) - пункт 23
- Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011р. № 872 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» від 2 грудня 2005 р. № 691.

П р а к т и ч н е з а н я т т я № 16

Тема: Співпраця асистента вчителя з іншими фахівцями: командний підхід.
Практика спільного викладання: теоретичні основи та практичний досвід
(2 год.)

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Ознайомитися й проаналізувати статтю:
Лещенко Ірина Аналіз і перспективи розвитку інклюзивної освіти: індивідуальний підхід до навчання як ключ до успіху // Наукові перспективи (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія"), Випуск 3 (4), 2024. С. 1192-1202.
2. **Лещенко І. (2025).** The role of educators in supporting inclusive practices for children with diverse learning needs. *Педагогічна академія: наукові записки*. Корекційна педагогіка. Випуск 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631638>

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ

Під час підготовки та виконання індивідуальної науково-дослідної роботи (ІНДЗ) студент самостійно або з допомогою викладача складає план роботи, формулює мету і завдання дослідження, аналізує літературні джерела, здійснює узагальнення, робить власні висновки, готує ІНДЗ з навчальної дисципліни «Педагогіка, педмайстерність та інклюзивна освіта» у вигляді реферату на одну із запропонованих тем та захищає через доповідь на практичному занятті.

Вимоги до змісту структурних елементів індивідуального науково дослідного завдання та його оформлення:

1. Титульний аркуш

Титульний аркуш містить назву закладу вищої освіти, інституту (факультету), де навчається студент, а також назву кафедри, де виконана робота. Нижче: назва роботи; прізвище, ім'я, по батькові студента, курс, група; прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника; місто, рік.

2. Зміст

Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, пунктів, а також вступу, висновків, додатків, списку використаних джерел.

3. Вступ

У вступі зазначаються актуальність теми, мета, завдання роботи та основні її положення; вказуються і коротко характеризуються методи, які використовувалися для досягнення поставленої мети.

4. Основна частина

Основна частина наукової роботи складається з розділів та пунктів, які мають

розкрити тему дослідження. Кожен розділ починають з нової сторінки. У кінці кожного розділу формують висновки із стислим викладенням основних результатів.

5. Висновки

Викладення важливих наукових результатів, одержаних під час науково-пошукової роботи. Висловлення власної думки з проблеми дослідження, здійснення логічного підсумку роботи.

6. Додатки (за необхідності)

До додатків за необхідності доцільно включати допоміжний матеріал: статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, копії першоджерел або архівних матеріалів тощо.

7. Список використаної літератури

Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів (заголовків), або у порядку згадування і посилання на джерело.

За **обсягом** реферат має бути не меншим за 15 сторінок друкованого тексту.

Рекомендована тематика реферативних досліджень для обов'язкового висвітлення на практичному занятті:

1. Формування патріотичних і громадянських почуттів у авторській школі В.О. Сухомлинського (м. Павлиш, Кіровоградщина)
2. Формування патріотичних і громадянських почуттів у школі О.А. Захаренка (с. Сахнівка, Черкащина)
3. Розвиток мислення школярів під час вивчення гуманітарних – точних, природничих, філологічних – предметів (враховуючи спеціалізацію)
4. Напрями діяльності вчителя з формування культури розумової праці молодших школярів (на прикладі педагогічної праці О.В. Сухомлинський „Серце віддаю дітям”)
5. Висвітлення проблеми формування здорового способу життя у працях педагогів минулого і сучасності (вибір постатей педагогів (2-3), хто торкався цієї теми - за вибором доповідача)
6. Значення загартування, харчування, фізичних вправ у вихованні джентльмена (за порадами Джона Локка у праці «Думки про виховання»)
7. Місце і роль праці у соціальному становленні особистості (на прикладі педагогічного твору К. Д. Ушинського „Праця в її психічному і виховному значенні”)
8. Значення трудової діяльності у вихованні дітей (на прикладі педагогічної праці А.С. Макаренка „Лекції про виховання дітей”)
9. Реалізація естетичного виховання школярів на уроках гуманітарного (природничого, точного) циклу наук узагальноосвітньому закладі
10. Формування і розвиток естетичної культури школярів засобами образотворчого мистецтва, музики і співів, хореографії у середньому загальноосвітньому закладі

Орієнтовна тематика додаткових реферативних досліджень:

1. Майстерність учителя в організації нестандартних форм навчання
2. Методи активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці
3. Педагогічне керівництво учнівським колективом: стилі та їх ефективність
4. Конфлікти в педагогічній взаємодії та майстерність їх розв'язання
5. Мистецтво педагогічної оцінки: стимулювання, а не покарання
6. Індивідуальний підхід до учнів як вияв вищої майстерності вчителя
7. Особливості педагогічної майстерності в умовах дистанційного навчання
8. Цифрова компетентність викладача як сучасна вимога професіоналізму
9. Етика та культура спілкування вчителя у соціальних мережах та месенджерах
10. Створення персонального бренду педагога в інтернет-просторі
11. Використання штучного інтелекту та гейміфікації в роботі майстра-педагога
12. Педагогічна майстерність у спадщині А. С. Макаренка
13. Концепція гуманної педагогіки Ш. О. Амонашвілі
14. Ідеї педагогічної майстерності та любові до дитини у працях В. О. Сухомлинського
15. Сучасні авторські школи та досвід педагогів-новаторів
16. Історія розвитку інклюзивної освіти: від сегрегації до інтеграції
17. Філософські та соціальні аспекти концепції інклюзії
18. Порівняльний аналіз моделей інклюзивної освіти у країнах ЄС
19. Роль асистента вчителя в інклюзивному класі
20. Командна взаємодія спеціалістів в умовах інклюзивного закладу
21. Технології диференційованого навчання в інклюзивному класі
22. Професійна готовність педагога до роботи в умовах інклюзії
23. Психологічний супровід батьків, які виховують дітей з ООП (особливими освітніми потребами)
24. Формування інклюзивної культури в учнівському колективі
25. Проблема емпатії та подолання стереотипів щодо осіб з інвалідністю
26. Профілактика професійного вигорання вчителів інклюзивних класів
27. Роль педагогічної практики здобувачів вищої освіти у системі професійної підготовки майбутніх вчителів
28. Творчість під час педагогічної практики здобувача вищої освіти як шлях до майстерності
29. Творчий характер діяльності вчителя
30. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні на сучасному етапі

Оцінювання виконання індивідуального навчально-дослідного завдання

Оцінка з ІНДЗ є обов'язковим балом, який враховується під час підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів з дисципліни, що студіюється.

№ з/п	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	Якість оформлення ІНДЗ	0-1
2	Логічність і послідовність викладення матеріалу	0-1
3	Повнота розкриття теми	0-2
4	Самостійний і творчий підхід до аналізу проблеми, яка досліджується	0-2
5	Грамотність та коректність тексту	0-1
6	Посилання на першоджерела	0-1
7	Грунтовний висновок	0-1
8	Своєчасність здачі ІНДЗ	0-1

	Загальна кількість балів	10
--	---------------------------------	-----------

Дотримання принципів та правил академічної доброчесності передбачає самостійне виконання завдань до практичних занять, завдань самостійної роботи, завдань до ІНДЗ, підготовки до підсумкового контролю, визначених Кодексом академічної доброчесності та корпоративної етики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Законом України «Про авторське право і суміжні права».

III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Мета підсумкового контролю – визначити рівень набуття студентами певного рівня знань з дисципліни «Педагогіка, педмайстерність та інклюзивна освіта».

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

1. Педагогіка як наука та її основні категорії
2. Предмет, завдання педагогіки та її місце в системі гуманітарних наук
3. Система педагогічних наук. Природничо-наукова основа педагогіки.
4. Методи науково-педагогічного дослідження. Комплексний підхід до дослідження педагогічних явищ.
5. Розвиток і формування особистості. Концепції розвитку особистості.
6. Становлення зарубіжної педагогічної думки: Я.А. Коменський, Джон Локк, Ж.Ж. Руссо, І-Г. Песталоцці, А-В. Дістервег та ін.
7. Вітчизняна педагогіка: особливості системи освіти, корифеї вітчизняної пед. думки – С. Русова, І. Огієнко, В. Сухомлинський, О. Захаренко та ін. – про місце виховання у формуванні особистості дитини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ДИДАКТИКА ТА ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

8. Предмет, основні категорії та завдання дидактики як теорії освіти та навчання
9. Сутність навчання як процесу, його рушійні сили та закономірності
10. Нормативні документи, які відображають зміст навчально-виховного процесу в школі. Навчальні плани та програми
11. Принципи навчання. Фактори, що впливають на реалізацію принципів навчання. Правила навчання
12. Мотиви навчання школярів, шляхи їх формування
13. Поняття про методи та прийоми навчання. Вибір оптимального методу
14. Характеристика методів навчання в залежності від джерела одержання знань (словесних: наочних, практичних)
15. Характеристика методів навчання в залежності від рівня пізнавальної діяльності учнів
16. Характеристика методів навчання в залежності від логіки пізнання
17. Форми організації навчання. Загальна характеристика
18. Урок як основна форма організації навчання
19. Позаурочні форми організації навчання; вимоги до організації та керівництва пізнавальною діяльністю учнів на позаурочних навчальних заняттях

20. Виховання як процес формування особистості. Історичний та суспільний характер виховання. Мета виховання та її зміни в історії та практиці виховання
21. Основні закономірності виховання
22. Характеристика принципів виховання
23. Методи виховання та їх загальна характеристика. Класифікація методів виховання
24. ВГРО та його складові. Загальнолюдські та національні морально-духовні цінності
25. Місце морального виховання у формуванні особистості дитини. Окремі аспекти морального виховання
26. Шляхи розвитку інтелектуального потенціалу учнівської молоді
27. Пропагування активного способу як запорука успішної життєдіяльності
28. Значення праці як значимої складової виховання особистості дитини
29. Місце естетичної культури як складової ВГРО
30. Основи сімейної педагогіки. Співпраця школи і батьків у питаннях формування особистості учнівської молоді.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТА ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

31. Педмайстерність: сутність і специфіка
32. Складові педагогічної культури учителя
33. Творчість як вища форма самореалізації особистості
34. Місце педагогічної майстерності у розв'язанні конфліктних ситуацій. Основні стилі поведінки при розв'язанні конфліктів. Переговори як метод розв'язання конфліктів
35. Мистецтво спілкування. Невербальна комунікація педагога
36. Педмайстерності як складова професійної діяльності учителя. Шляхи удосконалення професійно-педагогічної майстерності педагога
37. Розвиток та становлення інклюзивної педагогіки як науки, її об'єкт і предмет
38. Основні категорії інклюзивної педагогіки. Інклюзивна педагогіка в системі педагогічних наук
39. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти
40. Нормативно-законодавча база України з питань інклюзивної освіти
41. Закономірності розвитку особистості. Поняття «норма» і «відхилення» у розвитку дитини
42. Сутність соціально-педагогічної діяльності та її закономірності, функції та напрями
43. Професійна компетентність вчителя під час виконання соціально-педагогічної діяльності в інклюзивному класі
44. Характеристика посадових обов'язків асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інтегрованим та інклюзивним навчанням
45. Основні функції та завдання асистента вчителя в інклюзивному класі
46. Індивідуалізація та диференціація в інклюзивному процесі: компетентності асистента вчителя
47. Соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами

IV. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Педагогіка – наука про навчання, освіту і виховання людей відповідно до потреб соціально-економічного розвитку суспільства.

Предметом педагогіки є процес виховання.

Об'єкт пізнання – людина

Виховання — це цілеспрямований і організований процес формування особистості.

Навчання — двосторонній процес взаємообумовленої діяльності учителя й учня, спрямований на оволодіння учнями знаннями, вміннями і навичками, розвиток їхніх інтелектуальних потенційних можливостей, озброєння методами самостійної пізнавальної діяльності.

Освіта — це процес і результат оволодіння надбаннями людської культури як передумови активної соціальної діяльності.

Дидактика (від грец. *didasco*- навчати) - галузь педагогіки про зміст, форми і методи навчання.

Процес навчання – складний і багатогранний процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якої розв’язуються завдання освіти, виховання і загального розвитку.

Закономірність – об’єктивно існуючі, суттєві, необхідні, повторюючі зв’язки між явищами і процесами, які характеризують їх розвиток.

Інновація – нововведення, зміни, що вносять нові стабільні елементи, які призводять до переходу системи з одного стану в інший; нововведення, що покращують перебіг і результати навчально-виховного процесу.

Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає переоцінку виховних компонентів педагогічного процесу.

Державний освітній стандарт загальної середньої освіти – це зведення норм і положень, що окреслюють державні вимоги до освіченості особи на рівні базової освіти та гарантії держави в її досягненні громадянами.

Принципи навчання – це основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми і методи навчальної роботи відповідно до мети виховання і закономірностей процесу навчання.

Мотив навчання (від фр. *motif* — рухаю) — внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність.

Методи навчання (від гр. *methodos* — спосіб пізнання, шлях дослідження) — це упорядковані способи діяльності вчителя й учнів, спрямовані на ефективне розв’язання навчально-виховних завдань.

Засоби навчання — це обсяг навчального обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, картини, зошити, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби навчання та ін.).

Уміння – засвоєний суб’єктом спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Урок – форма організації навчання, коли учитель проводить заняття в класній кімнаті з постійним складом учнів, які мають приблизно однаковий рівень фізичного і психічного розвитку, за розкладом і регламентом.

Структура уроку – це сукупність, послідовність та логічний зв’язок елементів, які становлять його модель.

Форма організації навчання — це обмежена в часі і просторі взаємообумовлена діяльність учителя й учнів.

Критерії оптимізації уроку – комплексне планування завдань освіти, виховання і розвитку; добір такого змісту уроку, який забезпечував би навчально-виховні завдання; оптимальне поєднання методів і прийомів; поєднання класних, групових, індивідуальних форм навчання; регламентація обсягу і складності домашнього завдання.

Форми контролю – за способами організації розрізняють індивідуальний, груповий і фронтальний; за характером оформлення відповіді – усний або письмовий; за використання мови – одномовний або двомовний; за суб'єктом контролю – з боку вчителя або учня (взаємоконтроль, самоконтроль, самокорекція).

Новаторський педагогічний досвід – шляхи, засоби, методи виховної діяльності педагога, що становлять цілісну систему роботи, яка забезпечує психологічні умови для активної життєвої діяльності студентів.

Педагогічна творчість – пошук і знаходження принципово нових завдань, засобів і способів праці.

Педагогічна технологія – це побудована на діагностичній основі, чітко контрольована і корегована модель навчання, спроектована на досягнення гарантованого кінцевого результату.

Школа передового досвіду – одна з форм поширення педагогічного досвіду.

Виховання – це цілеспрямований і організований процес формування особистості; соціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості.

Самовиховання – діяльність людини, спрямована на вироблення у самої себе позитивних рис і подолання негативних.

Перевиховання — система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці й утвердження позитивних якостей у поведінці.

Закономірності виховання відображають необхідне, істотне, стійке, повторюване, загальне для певної галузі відношення між явищами об'єктивної дійсності.

Принципи виховання — це вихідні положення, основа, начало, які становлять фундамент змісту, форм, методів і прийомів виховного процесу.

Методи виховання — це способи взаємодії педагогів, вихованців, сім'ї та інших суб'єктів виховання, внаслідок якої відбуваються певні зміни в розвитку якостей школяра, його переконань, почуттів, навичок, поведінки та ін.

Прийоми виховання — складова частина методу, що забезпечує застосування його в певних умовах. Методи та прийоми можуть у конкретних педагогічних ситуаціях переходити один в один.

Засоби виховання — є інструментарієм матеріальної і духовної культури, який використовується для вирішення виховних завдань: предмети, твори духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, газети, твори мистецтва); слово вихователя, різноманітні види діяльності: навчання, гра, художня самодіяльність, спорт; конкретні заходи: вечори, політінформації, збори.

Форми виховання – це варіанти організації конкретного виховного акту.

Дитячий колектив — це стійке об'єднання дітей, яке має загальну суспільно значущу мету, спільну діяльність, спрямовану на реалізацію цієї мети, характеризується стосунками взаємної відповідальності та має органи самоврядування.

Стадії розвитку колективу — це вираження внутрішньої діалектики його становлення, в основі якої лежить рівень взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між членами колективу.

Актив — це група вихованців, членів конкретного колективу, які усвідомлюють вимоги керівника колективу, допомагають йому в організації життєдіяльності членів колективу, виявляють певну ініціативу.

Органи самоврядування є уповноваженими колективу на основі демократичних виборів, які допомагають педагогові здійснювати керівні функції, підтримувати зв'язки з уповноваженими інших колективів. (Обираються або призначаються).

Лідер — це той член колективу, який у важливих ситуаціях здатний помітно впливати на поведінку членів колективу, проявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу.

Сім'я — це невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені).

Родина — кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям.

Форми взаємодії педагогів і батьків — це способи організації їх спільної діяльності, спілкування, спрямовані на виховання особистості дитини.

Педагогічна майстерність — це високе мистецтво та здатність ефективно навчати й виховувати, які базуються на глибоких знаннях, професійному досвіді та особистісних якостях педагога.

Педагогічне спілкування — це професійна взаємодія між учителем та учнями, яка спрямована на організацію освітнього процесу та розвиток особистості. Основні функції: організаційна, виховна, комунікативно-стимулююча, психотерапевтична.

Педагогічні здібності — це індивідуальні психологічні властивості особистості, які допомагають людині успішно займатися навчанням і вихованням інших. Вони забезпечують легке засвоєння педагогічних знань та ефективне виконання обов'язків вчителя.

Педагогічна техніка — це вміння вчителя використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного та навчального впливу, а також володіння системою професійних прийомів і навичок.

Педагогічна творчість — це особливий вид професійної діяльності вчителя, спрямований на створення нових ідей, методів та підходів до навчання і виховання заради розвитку особистості учня.

Ораторське мистецтво — це досконале вміння публічно висловлювати думки перед аудиторією задля переконання, інформування чи впливу на слухачів.

Інклюзія (від Inclusion– включення) – процес збільшення ступеня участі громадян у соціальне життя, і насамперед, тих що мають труднощі у фізичному та психічному розвитку.

Предметом дослідження інклюзивної педагогіки є процес професійної діяльності уповноважених державою фахівців, спрямований на задоволення індивідуальних потреб усіх дітей в умовах отримання освіти в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі.

Дитина з обмеженими можливостями життєдіяльності (ОМЖ) - фізична особа, яка втратила здатність (унаслідок наявності вади у фізичному і (або) психологічному розвитку) виконувати будь-яку діяльність, у тому числі учіннєву.

Дитина з обмеженими освітніми потребами (ООП) - фізична особа, яка має вади у фізичному і (або) психологічному розвитку, що перешкоджають отриманню освіти.

Соціально-педагогічна діяльність – особливий вид діяльності вчителя загальноосвітньої школи в умовах інклюзивної освіти, спрямований на задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивне навчання – це спеціально організований процес взаємодії вчителя та учнів різного рівня психофізичного розвитку у загальноосвітньому навчальному закладі, спрямований на засвоєння знань, умінь та навичок, розвиток розумових сил і освітніх можливостей молодшого школяра.

Інклюзивна школа – це заклад освіти, який відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей.

Інклюзивне виховання – соціально і педагогічно організований процес формування дитини як особистості, незалежно від рівня психофізичного розвитку, як неповторної людської індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства.

Норма – деяке ідеальне утворення, умовне позначення об'єктивної реальності, яке передбачає таке поєднання особистості і соціуму, коли вона безконфліктно і продуктивно виконує провідну діяльність, задовольняє свої основні потреби, відповідає при цьому вимогам соціуму відповідно віку, статі та психосоціального розвитку. Кожна норма має свої показники та характеристики. Все те, що не відповідає показникам називається **відхиленням від норми**.

Соціально-педагогічна діяльність в інклюзивній школі - професійна діяльність вчителя, спрямована на виконання навчальних, виховних, розвивально-корекційних і соціалізуючих функцій освіти, здійснення гармонізації між нормативними дітьми і дітьми з обмеженими освітніми потребами.

Інклюзивна готовність вчителя – це особистісна психологічна готовність до соціально-педагогічної діяльності, зміст якої розкривається через комплекс особистісно значущих якостей та професійних компетентностей і компетенцій.

Професійна компетентність у сфері інклюзивного навчання – це синтез знань, умінь та навичок необхідних для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності.

V. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія. Підручник для студентів, аспірантів / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 2008. – 500 с.
2. Аніщенко О. В., Яковець Н. І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2005. 198 с.
3. Барабаш Ю.Г. Педагогічна майстерність: теоретичні й навчально-методичні основи: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ю.Г.Барабаш, Р.О.Позінкевич. — Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2006. – 472 с.
4. Бондар В. Дидактика: навч. посібник. Київ: «Либідь», 2005. 262 с.
5. Будник О. Б. Інклюзивна освіта : навчальний посібник [для студентів спеціальності «Початкова освіта»] / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : ПП Бойчук А.Б., 2015. – 152 с. 9
6. Васянович Г.П. Педагогічна етика: Навч.-метод. посібник для викладачів і студ. вищих навч. закл. / Г.П.Васянович / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України; Львівський науково-практичний центр; Львівська держ. фінансова академія. – Л.: Норма, 2005. — 343 с
7. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (дидактичний аспект). Харків: «Скорпіон», 2000. 120 с.
8. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ: ВЦ «Академвидав», 2007. 616 с.
9. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. – К. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.
10. Гончарова Г. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. Навч.-метод. посібник для викладачів та студентів. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 141 с.
11. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос, О.Г.Мирошник, В.А.Семиченко / Академія педагогічної майстерності / Іван Андрійович Зязюн (ред.). – 3-тє вид., допов. і переробл. — К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
12. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально- методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І., – К.: 2007. – 128 с.
<https://drive.google.com/file/d/1jqRd5jDe1BGZirePE958ZBXV2zlMZU2R/view>

13. Казачінер О. С. Інклюзивна освіта в англomовних країнах. Харків: Вид. група «Основа», 2018. 79 с.
14. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2005. – 180 с.
15. Колупасва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. А. А. Колупасва, О. М. Таранченко. Харків, Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
16. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. А. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-прес, 2003. – 418 с.
17. Лисяк, Л., Фазан, В. (2026). Мудрість, Дух і Слово – українська модель філософського виховання. Видавництво Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. <https://doi.org/10.33989/pnpu.1284>
18. Мазоха Д., Опанасенко Н. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Центр навч. літри, 2005. 232 с.
19. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – К.: 2001. – 608 с.
20. Мудрик А.В. Учитель: майстерність і натхнення /А.В. Мудрик. – К: Богдан, 2016. – 160 с.
21. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з ООП : навчально-методичний посібник. м. Рівне, 2016. 141с.
22. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу для дітей з особливими потребами (вступ в інклюзію), Львів, 2013 р., 32 с. https://drive.google.com/file/d/1uYlKrnsq7jTXyxUcAZ_H2jxmZccVQ4-7/view
23. Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи: монографія. Серія «Наукова школа». / Топузов О.М. – Київ: Педагогічна думка, 2024 – 208 с. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-762-6-2024-208>
24. Пантюк Т. І., Невмержицька О. В., Пантюк М. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324с.
25. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.
26. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / Л.В. Кондрашова, О. А. Пермяков та ін. – К.: Знання, 2006. – 252 с.
27. Пищик, О. Розвиток комунікативної культури вчителя в умовах воєнного стану: виклики та можливості. Освітологічний дискурс. 2023. 4(41). С. 21–38. DOI: [10.28925/2312-5829.2023.42](https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.42).
28. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб., Київ: ТОВ «Агентство Україна», 2019. 300 с.
29. Савченко О. Дидактика початкової школи. Київ: Абрикос, 1997. 416 с.
30. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість / С.О.Сисоєва / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1998. – 151с.
31. Спеціальна педагогіка: понятійно-термінологічний словник. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
32. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] за заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – 261 с.
33. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О.

Сухомлинського; [упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін.; наук. консультант Антонова О. Є.; наук. ред. Березівська Л. Д.]. – Київ, 2015. – 377 с. http://umo.edu.ua/images/content/biblioteka/suchasni_tehnolog_navch.pdf

34. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. – [2-ге вид., доп.]. – Проєкт «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. – 170 с.
35. Фіцула М. М. Педагогіка: Посібник / Михайло Миколайович Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 527 с.
36. Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник. Марія Швед. Львів: Український католицький університет, 2015. – 360 с.
37. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-е, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.

Додаткова

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
2. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / Уклад.: Колупаєва А.А. та ін. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. навч.-метод. видання / Іван Дмитрович Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посібник. К.: «Знання», 2008. 566 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/356-teoretichn-osnovi-suchasno-ukranskopedagogki-vishnevckiy-o-.html>
5. Виховні технології / упоряд. В. Варава, В. Зоц. – К.: Редакція загально-педагог. газет, 2004. – 120 с.
6. Державна національна програма «Освіта»: Україна ХХІ століття. – К.: Генеза, 1994. – 62 с.
7. Дитина з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі (педагогам інклюзивних шкіл): методичні рекомендації / уклад. І. А. Бугайова та ін.; за ред. О. В. Юдіної. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. 48 с.
8. Дичківська М.І. Інноваційні педагогічні технології: Практикум. Київ: «Слово», 2013. 448 с.
9. Енциклопедія освіти / За ред. В.Кременя. Київ: Юніком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Уклад. Н.Наволокова. Харків: «Основа», 2010. 167 с.
11. Індекс інклюзії: професійнотехнічний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. – 92 с.
12. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: Матеріали І Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.) / Упор. Удич З.І. Тернопіль: ТНПУ, 2021. – 228 с.

13. Інструктивні листи Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу осіб з ООП у 2024–2026 роках (зокрема листи № 1/17666-25 та № 6/679-24), а також наказ МОН № 327 від 20.02.2026 щодо підвищення кваліфікації асистентів учителів <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>
14. Єрмоленко А., Кулішов В., Шевчук С. Розвиток інноваційної компетентності сучасного педагога професійної школи. Імідж сучасного педагога. № 5 (194). С. 52–57.
15. Зайчук В. О., Нісімчук А. С., Білан А. Д. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інформаційний аспект. Т. 1. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2009. 288 с.
16. Зайчук В. О., Нісімчук А. С., Білан А. Д. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інноваційний аспект. Т.2. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2009. 312 с.
17. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
18. Закон України «Про повну загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/>
19. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
20. Колупасва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
21. Кузьмінський А., Омеляненко С. Технологія і техніка шкільного уроку: навч. посібник. Київ: «Знання», 2010. 335 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/358-tehnologiya-tehnika-shkl'nogo-urokukuzmnskiy-a.html>
22. Лещенко І. (2022). Психологічний супровід студентів під час їхнього професійного становлення у контексті інтегративних процесів у європейський освітній простір. *Перспективи та інновації науки*. (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»), №13 (18), 639-648.
23. Лещенко Ірина Аналіз і перспективи розвитку інклюзивної освіти: індивідуальний підхід до навчання як ключ до успіху // Наукові перспективи (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія"), Випуск 3 (4), 2024. С. 1192-1202.
24. Лещенко І. (2025). The role of educators in supporting inclusive practices for children with diverse learning needs. *Педагогічна академія: наукові записки*. Корекційна педагогіка. Випуск 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631638>
25. Лещенко І., Сіпко Л., (2025). Педагогічна майстерність як складова професійної підготовки студентів спеціальності 014 (Середня освіта). *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки, 1, 165-171. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-1>
26. Лещенко І. (2025). Критична педагогіка Пауло Фрейре для розвитку громадянськості майбутніх педагогів. *Наука і техніка сьогодні*. Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Техніка», Випуск № 2 (43), 738-749 [https://doi.org/100/52058/2786-6025-2025-2\(43\)](https://doi.org/100/52058/2786-6025-2025-2(43))
27. Лещенко І. (2025). Методичні прийоми розвитку критичного мислення: до проблеми вибору в педагогічній практиці. *Вісник науки та освіти*, 6 (36), 1224-1235. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6\(36\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(36))
28. Лещенко І., Силадій І., Мовчан В., Зорочкіна Т. Педагогічний менеджмент у змісті професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Вісник "Наука та освіта"* №2 (32), с. 1134-1144, 2025 р.

29. Лізинський В. Прийоми та форми в навчальній діяльності. Харків: Ранок. 2007. 160с.
30. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів В.І.Лозова, Г.В.Троцько.- Харків, 1997.- 338с.
31. Лисогор Л., Берендєєв С., Косенчук Ю. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи. Вип. 1: Навчально-методичний посібник, Київ, 2023. – 117 с.
32. Лисогор Л., Берендєєв С., Косенчук Ю. Сучасні підходи і технології Нової української школи: компетентнісно орієнтовані завдання як засіб формування ключових компетентностей. Вип. 2: Навчально-методичний посібник, Київ, 2023. – 145 с.
33. Максимюк С.П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 670 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/346-pedagogka-maksimyuk-sp.html>
34. Малафійк І. Дидактика: навч. посібник. Київ: Кондор, 2005. 395 с. URL: <https://textbook.com.ua/pedagogika/1473451773>
35. Мойсеюк Н. Педагогіка: навч. посібник. Київ, 2007. 656 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/347-pedagogka-moyseyuk-n.html>
36. Національна доктрина розвитку освіти. – К., 2002. – 24с.
37. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (НАПН України) <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/NRUA2021>
38. Нормативно-правове і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://base.kristti.com.ua/?page_id=5612
39. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології: навч. посібник. Київ: ВЦ «Просвіта», 2000. 368 с.
40. Освіта.UA: Освіта в Україні та за кордоном. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/>
41. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А. З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
42. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, Н. Ярмола. За наук. ред.: О. Чеботарьової, І. Сухіної. – К.: ІСПІ імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. – 233 с.
43. Островерхова Н. М. Аналіз уроку: Концепції, методики, технології / Н. М. Островерхова. – К.: ІНКІОС, 2003. – 352 с.
44. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально- методичний посібник / За заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ: 2018. – 252 с.
45. Пікельна В. С. Управління школою: в 2 частинах / Валерія Семенівна Пікельна. – Х.: Основа, 2004. – Частина 1 (112 с.) та Частина 2 (112 с.).
46. Педагогічні технології: теорія та практика: навч.-метод. посібник / за ред. М. В. Гриньової; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава: АСМІ, 2006. 230 с.
47. Пищик О. В. Духовно-інтелектуальне виховання здобувачів освіти у контексті дистанційного навчання. Духовно-інтелектуальне виховання та навчання молоді в ХХІ столітті. 2023. Вип. 5. С. 79–86. DOI: [10.58962/2708-4809.WSNOS.2023.12](https://doi.org/10.58962/2708-4809.WSNOS.2023.12).

48. Постанова Кабінету Міністрів України № 129 від 05.02.2026 щодо змін до Порядку організації інклюзивного навчання <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2026-%D0%BF#Text>
49. Пригодій Т. М. Формування ключових компетентностей здобувачів освіти на основі впровадження педагогіки партнерства, методичні рекомендації, ЧОППО імені К. Д. Ушинського, 2023. - 47 с.
50. Підласий І. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Харків: Основа, 2010. 360 с.
51. Розпорядження КМУ № 527-р від 07.06.2024 про Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання до 2029 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>
52. Савченко О. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. Київ: Магістр – S, 1997. 256 с.
53. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: ВГ «Основа», 2003. 80 с.
54. Сердюк Г. М. Педагогічний пошук класного керівника / Г. М. Сердюк. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 120 с.
55. Солошич І.О. – Педагогіка навчальний посібник / Т.Б. Поясок, О.І. Беспарточна. – Кременчук, «НОВАБУК», 2024. – 208 с.
56. Співак Л.М. Діагностика і корекція «Я-концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень: Навч. посібник. К.: Каравела, 2018. 224 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/339-dagnostika-korektsya-yakontsepts-molodshih-shkolyarv-spvak-lm.html>
57. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали / Укладач: Софій Н., Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.
58. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім, «Плеяди», 2015. – 66 с.
59. Стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2024–2026 роки <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>
60. Теорія і практика інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / Упоряд. К. М. Бондар – 2-ге вид., доп. – Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. – 170 с.
61. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / Вибрані твори: У 5-ти т. – К., 1976. – Т. 2.
62. Удовиченко І. В. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності: методичні рекомендації, Суми: НВВ КЗ СОППО, 2021. - 198 с.
63. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім "Плеяди"», 2015. – 76 с.
64. Туріщева Л. Психолого-педагогічні аспекти уроку. Харків: Основа, 2007. 128 с.
65. Цюняк О. П., Довбенко С. Ю. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с.
66. Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академвидав», 2012. – 224 с.
67. Чорнобой Е. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта: посіб. Київ: Паливода А.В., 2012. 32 с.

68. Шарко В.Д. Нові технології навчання. Херсон, 2000. – 92 с.
69. Шевчук С.С., Кулішов В.С. Дидактика професійної освіти: практикозорієнтований аспект: навч.-метод. посіб.. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. – 212 с.
70. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій / А. С. Філіпенко – К.: Академвидав, 2004. – 207 с.
71. Цюняк О. П., Довбенко С. Ю. Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с.
72. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ: ВЦ «Академвидав», 2007. 560 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/349-pedagogka-ftsula-mm.html>
73. Шатохіна Т. Підготовка вчителя до спілкування з учнями / Т. Шатохіна // Шкільний світ. – 2013. – №7. – С. 3–7.
74. Шевчук С.С., Кулішов В.С. Дидактика професійної освіти: практикозорієнтований аспект: навч.-метод. посіб. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 212 с.
75. Prokopenko O., Perova S., Leshchenko I. (2024). Managerial Aspects of Cooperation among Higher Education Institutions and Their Stakeholders. ICL, 433-452 <https://doi.org/10.53656/str2024-4-4-man> (web of science)